

XORAZM VOHASIDA LAZGI RAQSINING O‘RGANILISH TARIXI

Sadullayeva Sarvinoz Anvar qizi

Osiyo xalqaro universiteti Xorazm filiali,

tarix mutaxassisligi 1-kurs magistranti. sadullayeva444@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xorazm raqsi gultoji bo‘lgan lazgining tarixi, rivojlanish bosqichlari va taraqqiyot jarayonida amalga oshirilgan keng qamrovli ilmiy-tadqiqotlar, ularning bugungi raqs sa‘natining rivoj topishidagi ahamiyati va o‘rni haqidagi fikr-mulohazalar bayon etilgan va lazgi raqsi hozirgi kunda butun jahonga mashhur raqslardan biridir.

Аннотация: В данной статье описана история лазги, которая является колыбелью хорезмского танца, этапы его развития и комплексные научные исследования, проведенные в процессе развития, их значение и место в развитии современного танцевального искусства, а танец лазги является одним из самых известных танцев в мире сегодня.

Abstract: In this article, the history of Lazgi, which is the cradle of Khorezm dance, the stages of its development and comprehensive scientific researches carried out in the process of development, their importance and place in the development of today's dance art are described, and the Lazgi dance is one of the most famous dances in the world today.

Kalit so‘zlar: San‘at, lazgi, olov, tarix, tadqiqot, raqqosa, tajriba, tur, qo‘lyozma.

Ключевые слова: Искусство, страсть, огонь, история, исследование, танцовщик, опыт, тип, рукопись.

Key words: Art, passion, fire, history, research, dancer, experience, type, manuscript.

KIRISH

Milliy raqs san‘atimiz tarixida alohida o‘rin egallaydigan ta‘bir joiz bo‘lsa uning gultoji bo‘lgan Lazgi raqsi o‘zining chuqur hayotiy falsafasi, betakror ijro usuli va jozibasi bilan nafaqat yurtimizda, balki xorijiy mamlakatlarda ham shuhrat qozongan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev - “San‘at turlari ichida o‘ziga xos mazmun va chuqur ma’noga ajralib turadigan xalq qalbiga yaqin tur borki, u ham bo‘lsa betakror raqs san‘atidir. Nafaqat O‘zbekistonda, balki butun O‘rta Osiyo xalqlari orasida raqs san‘atining gultoji hisoblanmish lazgi raqsi xalqimizning qadim tarixini, boy madaniyati va ma‘naviyatini ko‘rsata oladigan go‘zal san‘at turi hisoblanadi”. Lazgi raqsining paydo bo‘lish tarixi, rivojlanib sayqal topishi va taraqqiyot yo‘lini o‘rganish uzoq yillar davomida san‘atshunoslik ilmining muhim yo‘nalishi sifatida e‘tirof etilib, davr va zamon o‘tsahamki o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan. Shuningdek, lazgining orginal ijro uslublari, jozibadorligi, mazmun- mohiyati bilan farqlanadigan turlari mavjud. Uning ochilmagan sirlari bir talay. Lazgi o‘z eliga, o‘z beshigiga ega va u mangulikka daxldordir[1].

Asosiy qism. Xorazm san‘ati va madaniyati to‘g‘risida xususan lazgi sa‘nati haqida ilk ma‘lumotlar va mantiqiy xulosalarni olishimiz mumkin bo‘lgan dastlabki asarlar

20-Yanvar, 2026-yil

Gerodotning “Tarix, Zardushtiylikning muqaddas kitobi “ Avesto, Abu Rayxon Beruniyning “Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar” va Mahmud Az Zamaxshariyning “Muqaddimatul adab” asarlari ko‘plab olimlarning ilmiy ishlari uchun foydali manbalar hisoblanadi. Shuningdek, S.P. Tolstovning “Qadimgi Xorazm madaniyatini “izlab”, Iso Jabborovning “Ko‘hna harobalar siri”,

T. Qilichevning “Xorazm xalq teatri”, V. Abdiyevning “Qadimgi Sharq tarixi”,

M. Raxmonovning “O‘zbek teatrining tarixi,” va Xorazm Ma‘mun Akademiyasi arxivlarida saqlanayotgan qo‘lyozmalari ham katta ahamiyatga ega.

Xususan,” “Avesto,” Gerodotning “Tarix” va Beruniyning “Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar” asarlarida raqslarning kelib chiqishi va shakllanishini bevosita ibtidoiy davrdagi ov jarayonlariga, xalqlar o‘rtasidagi an‘nana va urf – odatlarga bog‘lagan holda ma‘lumotlar keltirilgan. Sovet ittifoqi davrida lazgining shakllanishiga oid ilmiy-tadqiqotlar olib borilishiga O‘zbekiston Xalq artisti, taniqli ustoz va baletmeyslrlar Tamaraxonim va Gavhar Rahimova, shu bilan birga Anash Cho‘loq, Robiya Otajonovlarning lazgini sahna raqsiga aylantirishdagi sa‘y-harakatlari asos bo‘lgan.

Xorazm raqs san‘ati o‘zining boyligi, rang- barangligi va maftunkorligi bilan Tamaraxonimni o‘ziga oshufta etgan. Xorazm raqsarida Farg‘ona lirikasining nozik lirikasi, Buxoro raqsining oliyjanob latofati o‘z aksini topgan. Bular Xorazm raqsiga xos yorqinlik, rang-baranglik, zo‘r jo‘shqinlik, qizg‘in g‘ayrat va ehtiros bilan birga qo‘shilib ketgan [2].

1937- yilda taniqli arxeolog etnograf Akademik Sergey Tolstov Qadimgi Xorazm imperiyasining sirlarini o‘rganish uchun keng ko‘lamli etnoarxeologik ekspeditsiyalar tashkil qilgan va ko‘plab qazishmalar va tadqiqotlar olib borgan.

Ekspeditsiya to‘xtalishiga qaramasdan raqs rivoji uchun xayrli ishlar davom etaverdi [3].

Bu tadqiqotlar natijasida Tolstov lazgi raqs san‘atining ayrim unsurlariga oid bir qator asarlar yozgan. Ularda lazgi haqida ko‘plab tarixiy falsafiy ma‘lumotlar keltirib o‘tilgan. Xususan Qadimgi Xorazm kitobida o‘rta asrlarda mehmonxona va choyxonalarda odamlar yig‘ilib charchog‘ini chiqarish maqsadida holdan toyguncha olovga qarab raqs tushganlarini yozgan.

Yana bir olim T.Obidov esa” Xorazm masxarabozlari” kitobida olov raqsi misolida san‘atning ming yillik otashparastlik odatlari va raqsning takomillashuv jarayonlarini kuzatish mumkinligini qayd etib o‘tgan. Lazgi raqsi turli davrlarda rahbar lavozimlarida ishlagan xodimlardan Madamin Matkarimov, Hasanboy Yo‘ldoshev, Razzoq Hasanov, Ullibibi Abdullayeva, savdo xodimi Hurmat Matniyozov xorazm lazgi raqsi sa‘natiga katta hissa qo‘shganlar.

XIX- XX asr boshlarida yashab ijod qilgan ustozlar Sharif Tog‘onov, Davlat surnaychi, Qodir surnaychi, Quronboy Bobojonov, Qodir Bobojonovlar ham lazgining mohir ijrochilari bo‘lganlar. Garchi amalda raqs san‘atini rivojiga hissa qo‘shayotganlar yangi-yangi uslublar bilan xalq orasida keng targ‘ib etayotganlar ko‘p bo‘lsada bu borada qilingan ilmiy ishlar juda ko‘p emas. Lazgiga oid fikr-mulohazalar va uning rivoji va

taraqqiyot bosqichlari haqida O'rta Osiyo Movaraunnahr ayniqsa Xorazm tarixiga oid boshqa manbalardan o'zbekiston va c et davlatlarda chop etilgan ilmiy tadqiqot ishlaridan Xorazm lazgisi haqida ko'p ma'lumotlarni olish mumkin. Ammo mazkur asarlarda lazgi raqsi to'laqonli mukammal yoritib berilmagan. Aynan lazgi raqsiga bag'ishlangan ma'lum bir asarning bo'lishi izlanuvchi olimlar, shuningdek sohaga qiziquvchi barcha kitobxonlar uchun ajoyib tuhfa bo'lishi tabiiy edi. Bu boradagi dastlabki va eng salmoqli ilmiy-tadqiqot izlanishlaridan biri xorazm xalqining farzandi mashhur raqqosa Gavharxonim Matyoqubova tomonidan ko'plab ilmiy – tadqiqot ishlari amalga oshirilgan.

Gavhar Matyoqubova o'zi ijro etgan lazgi raqsi haqida ilmiy izlanish qilgan ilk o'zbek raqqosasi hisoblanadi. Gavhar Matyoqubova tomonidan 1993-yilda Xorazm raqslari, xususan lazgi raqsi turlarining paydo bo'lishi haqida “Ofatijon lazgi” deb nomlangan risola yozgan. O'zbekiston xalq artisti tadqiqotchi va baletmeystri Gavhar Matyoqubova bu bilan cheklanib qolmasdan, salkam 60 yillik san'at sohasidagi hayotiy tajribalari umumlashtirilgan bir asarni kitobxonlarga taqdim etdiki, uni o'ziga xos bir Lazgi qomusi deb atasak ham bo'ladi. 2017- yilda ming nusxada chop etilgan bu kitob jurnalist Sharqiya Eshjonova bilan ishlab chiqilgan bo'lib, unda juda keng qamrovli ma'lumotlar keltirib o'tilgan.

Ustoz Gavhar Matyoqubova ko'plab san'at shonavdalarining takliflarini e'tiborga olib, Lazgi raqslari turkumiga kiruvchi mumtoz o'yinlarni jahondagi 40 dan ziyod mamlakatlarda o'tkazilgan konsert-gastrol safarlaridagi foto-materiallari bilan boyitib nashr ettirishga jazm etgani ham quvonarlidir.[4] Xorazm xalqining yashash tarzini, madaniyatini, sa'natini badiiy obrazlarda namoyon etuvchi lazgi raqsi chet ellik olimlar tomonidan ham keng tadqiq etilmoqda. Jumladan mustaqil raqs tadqiqotchisi Ro'za Verko o'z maqolasida shunday yozadi: “Lazgi Xorazmni ko'rish demakdir. Lazgi bu o'zingizni yaxshi his qiladigan raqs turi hisoblanadi. Lazgi so'zining ma'nosi qaltirash degan ma'noni bildiradi. Bu jonli musiqiy ritmlar va ifodali yuz mimikalari bilan birga tananing juda shiddatli harakatini tasvirlaydi”[5].

Tarixdan ma'lumki XVI-XVII asrlarda Xiva o'sha davr sa'nati va madaniyatining eng yaxshi namunalarini jamlagan va keyinchalik musiqa, teatr, va raqs san'ati rivojlangan shaharlardan biri bo'lgan. Ko'plab iste'dodlarga ega bo'lgan ijrochilar guruhi mazkur shaharga kelib, o'z san'ati va madaniyatidan O'zbekistonga kelgan chet ellik mehmonlarni manzur qilar edilar. Xorazm raqsi ijro uslubini a'nanalarini yangi ijtimoiy sharoitlarda saqlash va rivojlantirishda Bekjon Madrimov, Sulton Otaniyozov, Oliya Otamurodova, Rayim ota, Qambar bola, Qodir bola, Kanarak bola, Qodirbergan Otajonov, Karim Ollaberganov, Rahima Matkarimova, Gavhar Matyoqubova va boshqa san'atkorlarning o'rni katta va beqiyosdir[6]. Bugungi kunda ularning mashaqqatli mehnatlari samarasi o'laroq lazgi o'zbek raqs san'atining gultoji degan ulug' nomga sazovor bo'ldi. Lazgi raqsi 2019-yilda YUNESKOning nomoddiy-madaniy me'rosi ro'yxatiga kiritilgan.

Xulosa. Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, bizning yurtimiz madaniyat va sanat namunalariga boy diyor. Ayniqsa yuqorida aytganimizdek raqs san'atining yaralishi insoniyat paydo bo'lgan davrdan hozirgi kungacha o'z taraqqiyot bosqichini bosib

kelmoqda. Raqslar ichida eng jozibalisi bo‘lgan xorazm lazgisini yanada chuqur o‘rganish maqsadida ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish, ekspeditsiyalar tashkil qilish kerak. Mazkur o‘rganish ishlarining natijasida ilmiy risolalar yozish maqsadga muvofiqdir. Lazgi Khorezm dance of joy and” pleasure”ya’ni lazgi quvonch va zavq raqsi sifatida tan olingan. Bu raqs o‘zining qadimiyligi, ritmik harakatlari va madaniy boyligi bilan boshqa raqslardan ajralib turadi. Lazgi raqsining YUNESKOga kiritilishi uni xalqaro miqyosda e’tirof etilgan madaniy me’ros ekanligidan dalolat beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdalova L. O‘zbekistonda Raqs San’ati. O‘z SSSR nashriyoti. – Toshkent. 1960. – B.184.
2. Verko R. Khorezm Lezgi the Sunniest Dance of Earth. – Toshkent. “Sharq”. 2020. – B.125.
3. Eshjonova Sh. Lazgi. – Urganch. 2017. “Quvonchbek-Mashhura”. – B.240.
4. Verko R. Khorezm Lezgi the Sunniest Dance of EARTH. –Toshkent. 2020. “Sharq”. – B. 210.
5. Abraykulova N. Raqs. – Toshkent. 2018. “Turon-Iqbol”. – B.154.
6. Matyoqubova G. Ofatijon Lazgi. – Toshkent. 1993. “Adabiyot va san’at”. – B.130.